



Bevezetés

„Azt akarják, hogy elfeledjük a pszichoanalízist. Elfelejtjük-e a pszichoanalízist?” – tette fel a kérdést Derrida 1988-ban egy, a Sorbonne-on tartott előadásában. És arra biztat minket: „Ne feledjük el a pszichoanalízist” (Derrida, 1990, 3). A 20. század utolsó harmadának oly sok nagyszerű filozófusához, elméletírójához és pszichoanalitikusához hasonlóan Derrida soha nem feledte Freudot, hozzá, mint anyanyelvéhez, egy eredeti – ami nem jelent egyértelműt – kötelék fűzi” (Major, 2001, 297). És – hogy ezt az idézetet folytassam – „az anyanyelvhez, a tudattalanhoz való viszony, amelyet a pszichoanalízis hoz játékba, mindig egyszerre marad idegen és ismerős [...], nem létezik olyan viszony a tudattalanhoz, amely ne az ellenállás feszült viszonya lenne” (Major, 2001, 297).

Miért a pszichoanalízis? Úgy tűnik, hogy az 1960-as, 1970-es években a pszichoanalízis (Freud és Lacan művein keresztül) intenzív érdeklődésre tett szert jelentős filozófusok körében, tanulmányok tárgya és fontos eszköze volt a szubjektivitás olvasatának, belső és folyamatszerű strukturálódásának megértése céljából. Kétségtelen, hogy a szubjektivitás ilyenféle tárgyalása többé-kevésbé lehetetlen anélkül, hogy az értelmező ne venne részt benne, Freud friss szisztematikus és olykor kritikai megértése bomlasztó, befejezhetetlen önértelmezésbe is tudott fordulni. Lacan, Kristeva, Castoriadis a pszichoanalízis felől, Deleuze, Derrida, Lyotard a filozófia felől nyitották meg ezeket a nem éppen egyenes utakat. Eltávolodás volt ez az ödipális alapú perspektívától egy preödipális felé, eltávolodás a lacaniánus szignifikációtól egy preverbális, imaginárius felé. Témái a szocio-szimbolikus imaginárius teremtdése, az elfojtás, az ösztön-reprezentáció útjai, lehetőségei, a vágy ilyen lelki rétegeken keresztüli meghatározása, annak a bizonyos „túl”-nak, a freudi örömevel túlnak a megértése.

A pszichoanalízis több volt, mint elméleti háttér, Foucault új diszkurzusként, radikálisan új gondolkodási és érzési módként emlegette. Derrida poétikusabb szavakkal „impresszióként”: „Arról az impresszióról beszélek, amelyet Freud, illetve az a jelenség hagyott maga után, amelyik ezt a családnevet viseli; a gyakorlatilag feledhetetlen és kétségbevonhatatlan, tagadhatatlan [...] benyomásról, amit Sigmund Freud tett mindazokra, akik utána jöttek, és róla vagy hozzá beszélnek, s ezáltal akár elfogadják, akár nem, akár tisztában vannak vele, akár nem, maguk is megbélyegzetté válnak” (Derrida, 2008, 35).

Az *Imágó Budapest* elődje, a *Thalassa* folyóirat már sokat foglalkozott e témákkal. 1997-ben ott jelent meg Orbán Jolán átfogó tanulmánya Derrida és a pszichoanalízis, Derrida és Lacan kapcsolatáról, és ugyanebben a számban Derrida talán legjelentősebb pszichoanalitikus könyvének, a *La carte postale*-nak egy fejezete („Egyesített értelmezések”) is olvasható magyar fordításban. A fenomenológia témája többször jelent meg különszám formájában (2012, 2017), amiként Ábrahám Miklós és Török Mária pszichoanalitikus írásai is (2017), amelyek Derrida-olvasatát Dragon Zoltán elemezte (Dragon, 2017) – a Derrida-szöveg részlete mostani számunkban jelenik meg. Derrida egyik legjelentősebb pszichoanalitikus esszéjének részlete (*Freud és az írás színtere*) ugyancsak olvasható magyarul (Derrida, 1998).

E számunk tanulmányaiban centrális szerepet kapott Derrida 1980-ban megjelent könyve, a *La carte postale* és ennek előzménye, Derrida 1976-os szemináriuma. Bókay Antal („Vágyom, tehát vagyok – Freud szubjektumelmélete Derrida olvasatának tükrében”) a szeminárium szövege alapján, Derrida nyomán olvassa Freud kiemelkedő jelentőségű, pszichoanalitikus szubjektumelméletet kidolgozó művét, *A halálöszön és az életöszönök* szövegét.

Horváth Eszter („Dekonstrukció és pszichoanalízis: a kettős kötés”) tanulmánya a dekonstrukció és a pszichoanalízis közti szenvedélyes levélváltást elemzi – Platón és Szókratész után ismét, Derrida és Lacan között. Derrida az írás plaszticitásával, rugalmasságával, annak anyagiságával, térbeli működésének, valós hatásainak figyelembevételével, szó szerint az írás-fogalom kiterjesztésével kapcsolódik be a humántudományok realista diskurzusába.

Ennek az útnak sokkal személyesebb és szürrealistább történetét, szerelem és gyász történetét írja le Egri Petra tanulmánya („Derrida szerelem-gyász képeslapjai: Freud, Platón, Szókratész”), az egyik legtalányosabb Derrida szöveg, az *Envois* elemzésén keresztül.

Derridától elfordulva, de mégis abban a szellemi kontextusban maradva, Kicsák Lóránt Castoriadisról ír („A szubjektum re-konstrukciója”), aki Lacanhoz kötődő, majd Lacantól elforduló és egyfajta posztmodern marxista konstruktivitáshoz közelítő pszichoanalitikusként, filozófusként vonta kritika alá a pszichoanalitikus szubjektum-fogalmat.

A felsorolt tanulmányok gyakran visszaforduló témája, a tudattalan nemcsak a dekonstrukció közegében volt lényeges, hanem ott van a fenomenológia jelentős problémái között is. Horváth Lajos és Pavlovics Zsófia tanulmánya („Affektív tudattalan és retroaktív ébresztés”) az affektív identitást sajátos fenomenológiai tudattalanként érti. Műhely-rovatunk másik tanulmánya, Kövály Zoltán az Erik H. Erikson munkásságában fellelhető egzisztencialista hatásokat fejti fel, különös tekintettel Kierkegaard-ra.

Végül, de nem utolsósorban recenziót olvashatunk Szőke Katalin tollából Benoit Peeters 2020-ban franciául megjelent, frissen lefordított Ferenczi-életrajzáról.

Bókay Antal

Felhasznált irodalom

- Derrida, Jacques (1990). Let us not Forget – Psychoanalysis. *Oxford Literary Review*, 12(1-2): 3-5.
- Derrida, Jacques (1997). Egyesített értelmezések. (Ford. Boros János, Csordás Gábor, Orbán Jolán.) *Thalassa*, 8(1): 39-51.
- Derrida, Jacques (1998). Freud és az írás színtere. (Ford. Bókay Antal és Gabulya Krisztina.) In: Bókay Antal – Erős Ferenc (szerk.), *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Budapest: Filum, 274-284.
- Derrida, Jacques (2008). *Az archívum kínzó vágya – freudi impresszió*. Budapest: Kijárat Kiadó.
- Dragon Zoltán (2017). Derrida szelleme, Ábrahám fantomjai. A pszichoanalízis mint a dekonstrukció kísérteties magva. *Imágó Budapest*, 6(3): 53-70.
- Major, René (2001). Derrida and psychoanalysis: desistantal psychoanalysis. In: Tom Cohen (ed.), *Derrida and the Humanities: A Critical Reader* (296-314). Cambridge: Cambridge University Press.
- Orbán Jolán (1997). Freud különböző olvasatai: Lacan és Derrida. *Thalassa*, 8(1): 72-99.
- Tematikus számok:
- Pszichoanalízis és posztmodern. *Thalassa*, 1997, 8(1).
[http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(08\)1997_1.html#19971](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(08)1997_1.html#19971)
- Pszichoanalízis és modern fenomenológia. *Imágó Budapest*, 2012, 2(2), 2012, 2(3).
<http://imagobudapest.hu/10-lapszam/22-pszichoanalizis-es-modern-fenomenologia-i.html>
<http://imagobudapest.hu/10-lapszam/23-pszichoanalizis-es-modern-fenomenologia-ii.html>
- Fenomenológia és daseinanalízis. *Imágó Budapest*, 2017, 6(2).
<http://imagobudapest.hu/10-lapszam/37-fenomenologia-es-daseinanalizis.html>
- Fenomenológia és daseinanalízis. *Imágó Budapest*, 2017, 6(2).
<http://imagobudapest.hu/10-lapszam/37-fenomenologia-es-daseinanalizis.html>
- Fantom és kriptá – Ábrahám Miklós és Török Mária pszichoanalízise. *Imágó Budapest*, 2017, 6(3). <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/38-fantom-es-kripta.html>